

ชุมชนโจรแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2437 – 2465*

มานะ ขุนวิช่วย**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ชุมโจรแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2437 – 2465 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาใน พ.ศ.2437 – 2465 และศึกษาถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น คือ ชุมโจร

ผลการศึกษาพบว่าสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สภาพสังคม – เศรษฐกิจ และการปฏิรูปการปกครอง มีผลต่อการเกิดชุมโจร โจรที่มีอยู่ในลุ่มทะเลสาบสงขลามี 2 ประเภท คือ โจรทั่วไป และโจรวัฒนธรรม โจรในประเภทหลังเป็นโจรที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ ผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาให้ความยอมรับในฐานะของผู้มีความสามารถ แต่ในสายตาของรัฐแล้วไม่ว่าเป็นโจรประเภทใด ถือว่าเป็นผู้ที่ทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง ดังนั้นในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา จึงเกิดการจับกุมโจรกันอย่างคึกคัก รวมทั้งการกำหนดนโยบายอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านเป็นวงกว้าง จึงเกิดการรวมตัวกันของโจรทั่วไป โจรวัฒนธรรม และชาวบ้านเพื่อต่อต้านนโยบายของรัฐที่ได้เข้ามาปรับเปลี่ยนระบบต่าง ๆ ของสังคมลุ่มทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตามอำนาจของชุมโจรก็ถูกปราบปรามลงได้ในที่สุด แต่ได้ทำให้รัฐสยามมองเห็นข้อบกพร่องของตัวเองในการดำเนินนโยบาย จึงมีการแก้ไขปรับเปลี่ยนนโยบายเหล่านั้น

ด้วยเหตุที่โจรในลุ่มทะเลสาบสงขลามี 2 ประเภทดังกล่าว ทำให้สังคมเข้าใจผิดว่าลุ่มทะเลสาบสงขลามีโจรอยู่มากหรือเป็น “ดินแดนโจร” ซึ่งในความเป็นจริง โจรที่เกิดขึ้นเป็นโจรที่เกิดจากเงื่อนไขประกอบภายนอกมากกว่าที่จะเป็นโจรขโมยสิ่งของดังที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบันการศึกษาเรื่องความรับรู้ของผู้คนในปัจจุบันที่มีต่อชุมโจรปรากฏว่าคนส่วนใหญ่ไม่ได้มีอคติกับชุมโจรที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ : ชุมโจร ลักษณะสังคมวัฒนธรรม ลุ่มทะเลสาบสงขลา

* วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

** สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Peasant Robbers of Songkhla Lake Basin, 1894-1922 A.D.*

Mana Khunweechuay**

Abstract

This research is an analytical study of the socio-cultural history of the Songkhla Lake basin between 1894 and 1922. It gives an account of the peculiar social, cultural, economic and political features that combined to give rise to the so-called “Chum Jone” (Bands of Peasant Robbers) in the area.

It narrates how geography, historical background, social and economic conditions, and the central government’s administrative reform contributed to the rise of various groups of robbers in the Songkhla Lake basin. There were two categories of robbers, the ordinary robbers and the tradition-inspired robbers. The latter were recognized more or less by the local people as folk heroes, although they were regarded by the authorities as troublesome wrongdoers. The introduction of provincial reform was viewed as an encroachment on the life of the local people. Government measures, which were considered unsympathetic and oppressive, compelled disgruntled people to form “bands of peasant robbers”, refusing to yield to government authority. This was a social phenomenon, which was widespread in the early phase of centralization. The “illegal” bands of peasant robbers were suppressed, but their anti-government activities prompted the government to look into the plight of the local people and to introduce appropriate measures. This study makes clear that one needs to distinguish between those criminal robbers and the tradition-inspired robbers. The latter’s motive was political in nature, and their anti-government activities were given moral support by the local people.

Key words : Chum Jone, the socio-cultural history , Songkhla Lake basin

* A thesis for the degree of master of liberal arts, Silpakorn University

** School of Economics and Social Sciences, Southern College of Technology Nakhon Si Thammarat

บทนำ

ในท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน มีเนื้อที่ครอบคลุมจังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ส่วนมากของจังหวัดสงขลา และส่วนหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจที่สมควรแก่การศึกษานั้นคือที่มาของภาพปรากฏของผู้คนที่มิลักษณะ “ไม่ยอมคน” “เป็นคนรักพวกพ้อง” “พวกหัวหอมสะตอสามักลิ” หรือแม้กระทั่งการที่เมืองพัทลุงเป็นเมืองที่มีมือปืนมากที่สุดในประเทศ จากการออกมายอมรับของคนพัทลุงในปัจจุบัน สาเหตุของภาพปรากฏเหล่านี้มีที่มาอย่างไร ชาวบ้านในพื้นที่มีรากเหง้าทางสังคม วัฒนธรรมอย่างไร ทำไมดินแดนนี้จึงเป็นดินแดนที่ถูกตราหน้าจากภายนอกว่าเป็น “ดินแดนโจร” จึงเป็นคำถามที่ค้างคาใจของผู้วิจัยมาโดยตลอด

ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในลุ่มทะเลสาบสงขลาและได้รับการกล่าวขวัญถึงในปัจจุบันและผู้วิจัยมองว่ามีส่วนสำคัญที่สามารถตอบคำถามข้างต้นได้บ้าง นั่นคือ ปรากฏการณ์ “ชุมโจร” ซึ่งเกิดขึ้นในปลายทศวรรษที่ 2450 ถึง ต้นทศวรรษที่ 2460 ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้มีผู้ทำการศึกษาโดยนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับลุ่มทะเลสาบสงขลา 2 ชิ้นได้แก่ บทความของอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว เรื่อง ชุมโจรบ้านคอนทราย : รุ่ง คอนทรายและคำ หัวแพร และ บทความของอาจารย์ประมวล มณีโรจน์ เรื่อง โจรพัทลุง – กรณีตำนานโจรแห่งตำบลคอนทราย : ความแรงของลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งฤดูกาล งานศึกษาทั้งสองชิ้นนี้นับเป็นผลงานชิ้นบุกเบิกที่มีการศึกษาเรื่องโจรในลุ่มทะเลสาบสงขลา แต่เป็นการศึกษาเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องของข้อมูลหลักฐาน งานศึกษาทั้งสองชิ้นจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นโครงร่างเพื่อ

จุดประกายให้เกิดการศึกษาอย่างจริงจัง กว้างขวางและลึกซึ้งต่อไป

นอกจากนี้เมื่อกล่าวถึงโจร ชุมโจร ชุนโจร รวมทั้งเรื่องเล่าต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลเหล่านี้ ผู้วิจัยคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนทั่วโลกให้ความสำคัญและสนใจ เพราะความยิ่งใหญ่ของพวกเขา ด้วยสาเหตุที่ ชุนโจรผู้ยิ่งใหญ่เหล่านั้นมักอยู่ในทหรณะคติที่ดี เป็นคนรูปร่างสมส่วน มีจิตวิญญาณอันสูงส่ง มีลักษณะของความเป็นผู้นำสูง บวกกับชีวิตซึ่งมีแต่เรื่องราวตื่นเต้น โลดโผน มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผจญภัยกับเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย มีการต่อสู้อันดุเดือด ตื่นเต้น เร้าใจ ซึ่งในบางครั้งเรื่องราวของโจรจากทั่วโลกจึงถูกนำไปดัดแปลงเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน บทละคร การ์ตูน เรื่องสั้น นวนิยายและภาพยนตร์

ในโลกของชาวตะวันตกพบว่าชุนโจรจำนวนมากเป็นตัวแทนของความดี ที่คอยช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นผู้ศรัทธาความยุติธรรมในสังคม Robin Hood คือตัวอย่างที่ดีที่จะกล่าวถึงเพราะผู้คนทั่วโลกรู้จักเขาในนามชุนโจรที่มีลักษณะดังกล่าว เรื่องราวที่รับรู้กันมาเกี่ยวกับตัวเขาก็ให้ภาพว่าเขาคือวีรบุรุษของคนธรรมดาสามัญ และคนจน เพราะเขาเป็นคนที่ชื่นชอบการทำความดี โดยการขโมยของจากผู้ที่ร่ำรวย ไปช่วยเหลือผู้ที่ยากจน

โลกตะวันออกมีวัฒนธรรมเคารพบูชาโจร ในประเทศอินเดียมีการสักการะบูชาเจ้าแม่กาตีเทพเจ้าแห่งโจรทั้งปวง นับเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาและบ่งบอกนัยทางสังคมได้อย่างหนึ่งเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโจร เช่นเดียวกับในวรรณกรรมของชาวจีนจำนวนมากไม่น้อยที่ตัวเอกของเรื่องเป็นชุนโจรผู้ศรัทธาความยุติธรรม หรือเป็นบุคคลที่อยู่คนละฝ่ายกับราชวงศ์ ในตะวันออกกลางมีชุนโจรในลักษณะเดียวกันคือจอมโจรแบกแคด แม้แต่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ภาพความน่านับถือของโจร

ผดุงความดีเหล่านี้ไว้เช่นเดียวกัน ในงานวิจัยของ Cheah Boon Kheng ได้ให้ภาพของขุนโจร Nayan ในไทรบุรีว่าเป็นขุนโจรที่ผดุงความยุติธรรม เป็นผู้ที่ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ความอดอยากยากแค้นของชาวชนบทในไทรบุรีสำหรับประเทศไทยมีขุนโจรคนสำคัญที่คนทั่วไปรู้จักอย่าง เสือใบ เสือฝ้าย หรือเสียมเสวย ขุนโจรเหล่านี้ปรากฏภาพในลักษณะที่กล่าวมา เพียงแต่ยังไม่ได้มีการศึกษาวิจัยกันในรายละเอียด ภาพลักษณ์ของพวกเขาตามคำบอกเล่า เรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือและภาพที่ปรากฏในภาพยนตร์ ให้ภาพที่สอดคล้องกันว่าสาเหตุของการเป็นโจรล้วนอยู่ในภาวะถูกบีบบังคับและการปฏิบัติภารกิจของพวกเขาที่ไม่ได้มีความรุนแรงมากนัก นอกจากกระทำตามแนวทางคุณธรรม ที่สำคัญที่สุดพวกเขาไม่เคยกระทำกับผู้ที่ยากไร้ ยากจน ซึ่งในเรื่องนี้กลับตรงกันข้ามกับภาพลักษณ์ของตัวแทนรัฐบางส่วนที่คอยเอาเปรียบต่อผู้ยากไร้เสมอมา โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ

ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเรื่องราวของโจรขุนโจร และชุมโจร ได้ถูกกล่าวขวัญถึงอยู่เสมอเช่นกัน ภาพของพวกเขาที่ปรากฏอยู่ในคำบอกเล่า บทความ บทกวี เรื่องสั้น นวนิยาย และศิลปะการแสดงพื้นบ้านของเหล่ากวีชาวท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งให้ภาพโจร ชุมโจร ที่ไม่แตกต่างกันมากนักสำหรับภาพโดยรวมที่สำคัญขุนโจรของดินแดนแห่งนี้ในช่วงที่มีการทำวิจัยนั้นเป็นขุนโจรที่มีอนุสาวรีย์ คืออนุสาวรีย์ของคำหัวแพร ผู้นำชุมโจรบ้านคอนทราย ซึ่งมีการถกเถียงกันในแวดวงวิชาการ การเมือง และวัฒนธรรม เกี่ยวกับอนุสาวรีย์ของขุนโจรผู้นี้อย่างมากมายและไม่อาจหาข้อยุติได้ แนวความคิดที่ขัดแย้งเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ว่าเขาสมควรได้รับการจารึกชื่อ สมควรมีอนุสาวรีย์และควรค่าแก่การเคารพบูชาหรือไม่ และมีเหตุผลอะไรที่สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นมา แม้ว่าเรื่องราวเหล่านี้ยังไม่อาจหา

ข้อสรุปได้ ก็มีใช้เรื่องราวใหญ่โตที่จะถกเถียงกันอีกต่อไป เพราะเพียงแค่นาน และเรื่องเล่าของเขาก็เป็นการเพียงพอที่จะทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะได้ทำการศึกษาอย่างจริงจัง

ที่กล่าวมานี้จึงได้ภาพของสังคมทั่วโลกรวมทั้งโจรในลุ่มทะเลสาบสงขลาว่าทุกพื้นที่ย่อมมีความสัมพันธ์กับบรรดาโจร E.J.Hobsbawn นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ผู้ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของโจรได้เรียกการก่อเกิดนี้ว่า “Social Banditry”² “วัฒนธรรมโจร” หรือ “สังคมโจร” ซึ่งสังคมลักษณะนี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีเกิดขึ้นทั่วโลก ทั้งอเมริกา ยุโรป โลกของอิสลาม เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก ออสเตรเลีย แม้กระทั่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนสามารถสรุปได้ว่าเป็นธรรมดาของสังคมมนุษย์ที่จะมีปรากฏการณ์โจร ชุมโจร และนับเป็นวิวัฒนาการทางสังคมอย่างหนึ่งตั้งแต่สังคมสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่สังคมทุนนิยมและสังคมอุตสาหกรรม เพียงแต่รายละเอียดของปรากฏการณ์นี้อาจแตกต่างกันบ้างหรือแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่น ๆ ของแต่ละพื้นที่และเวลา ชุมโจรจึงเป็นเรื่องของปัจเจกชนหรือกลุ่มคนจำนวนน้อยที่ก่อตัวขึ้นจากกลุ่มชนระดับล่างและรัฐมองการก่อตัวนี้เป็นกลุ่มคนที่ทำตัวอยู่นอกกฎหมาย เป็นการกระทำที่เป็นอาชญากร ซึ่งมีการปราบปรามอย่างรุนแรงไปทั่วโลกโดยไม่พยายามหาสาเหตุความเป็นมาและวิธีแก้ไข แต่สำหรับผู้คนในระดับล่างจำนวนไม่น้อยมองว่า ขุนโจรและชุมโจรเหล่านั้นเป็นตัวแทนของพวกเขา เป็นวีรบุรุษของคนยากจนที่ทำการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับ

²Cheah Boon Kheng, The Peasant Robbers of Kedah 1900 – 1929 : Historical and Folk Perceptions (Singapore : Kim Hup Lee Printing Co.Pte.Ltd.,1988), 1.

สังคมของตน ในบางครั้งผู้คนระดับต่างเหล่านี้ก็ถือว่าการกระทำของชุมชนโจรและชุมโจรเป็นการกระทำที่ถือเป็นการปลดปล่อย ปลดแอกทางชนชั้น ในหลายกรณีชุมชนโจรและชุมโจรจึงเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนที่เขาให้ความช่วยเหลือและชนชั้นต่างในสังคมต่าง ๆ เพราะถือว่าชุมชนโจรและชุมโจรเหล่านี้คือผู้ที่คอยคานอำนาจกับฝ่ายรัฐ ทักษะเหล่านี้นับเป็นแนวคิดใหม่ที่ค่อนข้างขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของโจรในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้การนำมาเปรียบเทียบกันจึงต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบอย่างมาก เพราะแนวคิดเกี่ยวกับโจรในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากทักษะดั้งเดิมจนเกือบหมดสิ้น

การต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองหรือระหว่างชนวนากับชนชั้นนายทุนนับเป็นอีกกรณีที่สามารถนำมาเป็นทฤษฎีอันเกี่ยวข้องกับการเกิดชุมโจรได้ เพราะการศึกษาจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นว่าการต่อสู้ระหว่างชนชั้นตามที่กล่าวถึงนี้เป็นมาตั้งแต่อดีตและนับเป็นฝ่ายที่อยู่ตรงกันข้ามมาโดยตลอด ดังที่กล่าวแล้วว่าแม้เรื่องราวการต่อสู้ที่เกิดขึ้นจะมีบริบทโดยรวมที่คล้ายคลึงกัน แต่ในรายละเอียดแล้วย่อมแตกต่างกันโดยเงื่อนไขหลายประการ

แนวความคิดเหล่านี้ได้ตกผลึกและนำมาสู่การศึกษาเบื้องต้นก่อนที่จะมีการศึกษาอย่างจริงจังต่อไป จากการศึกษาเบื้องต้นนี้ทำให้ทราบว่าปรากฏการณ์ชุมโจรที่เกิดขึ้นในกลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2437 – 2465 มีความเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมเดิมของชาวบ้านในกลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน การเป็นเกลอ เป็นดอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างหมู่บ้าน ต่างชุมชนที่มีการไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนสินค้าช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา เพราะข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป หลักฐานการศึกษาในส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นหลักฐานของท้องถิ่นเช่นในวรรณกรรมมุขปาฐะ บทร้องเรือ บทหนัง

ตะลุง ฯลฯ อีกทั้งชุมโจรที่เกิดขึ้นยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลไกอำนาจรัฐ ทั้งจากระดับบนและระดับล่าง เช่น นโยบายที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่ การเอารัดเอาเปรียบ การเรียกเก็บภาษี การประพฤติตัวและปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่เหมาะสมของข้าราชการ เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของการก่อเกิดดังกล่าวทำให้เป็นที่มาของสมมติฐานที่ว่าชุมโจรดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเงื่อนไขภายในคือ ลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในพื้นที่ กับเงื่อนไขภายนอก คือการเข้ามาของอำนาจรัฐสยามที่พยายามปราบปรามโจรอย่างรุนแรง นโยบายของรัฐสยามหลายประการไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมของคนในพื้นที่ ในส่วนของการดำรงอยู่ของชุมโจรนั้นก็ได้อาศัยหลักการเบื้องต้นของการรวมกลุ่ม เช่น ความสามัคคี การจัดระบบของกลุ่มตามลำดับอาวุโสและความสามารถ ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีความยุติธรรม ทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ระยะเวลาหนึ่ง สำหรับภาวะการดับสลายเกิดจากหลักการรวมกลุ่มของชุมโจรถูกทำลาย เช่น เกิดความแตกสามัคคีภายใน เกิดกนโยบายรัฐสยามที่มีการผ่อนปรนมากขึ้นทำให้ชุมโจรสิ้นสุดลง

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในบริเวณกลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงความเป็นมาของชุมชน เป็นความพยายามที่จะอธิบายว่าทำไมท้องถิ่นกลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงมีความสัมพันธ์กับโจรมาโดยตลอด รวมทั้งการพยายามที่จะอธิบายภาพของโจรในอดีต กับการเป็นโจรในปัจจุบันว่ามีลักษณะที่แตกต่างกัน การศึกษาชั้นนี้ยังถือเป็นการสร้างความมั่นใจให้ชุมชน เพราะความรู้ที่ได้นำจะสร้างสำนึกร่วมในหมู่คนรุ่นใหม่ให้ได้ร่วมเรียนรู้และปรับเปลี่ยนองค์ความรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นการแย่งชิงพื้นที่แห่งความทรงจำมาจากประวัติศาสตร์ชาติที่ครอบงำชุมชนมา

เป็นเวลานาน ด้วยความตระหนักเหล่านี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์ชุมชนโจรที่เกิดขึ้นในลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2437 – 2465 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ในระยะใกล้ ที่ยังมีข้อมูลหลงเหลืออยู่ในชุมชน ด้วยความหวังว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาประสานกับองค์ความรู้ในปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกระแสของการพัฒนาในยุคปัจจุบันได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะสังคมวัฒนธรรม ของชาวบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลา รวมทั้งผลของการปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลสยามในสมัยรัชกาลที่ 5
2. เพื่อศึกษาสาเหตุ รูปแบบ กระบวนการ การสิ้นสุดของชุมชนโจรที่เกิดขึ้นในลุ่มทะเลสาบสงขลา
3. เพื่อศึกษาถึงความรับรู้ของประชาชนในท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีต่อชุมชนโจรที่เกิดขึ้น
4. เพื่อทำความเข้าใจว่าภูมิหลังและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลา มีผลต่อสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาแบบองค์รวมหรือการศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิงสหวิชาการ ทำการศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเกี่ยวกับชุมชนโจร ทั้งนี้เพราะปรากฏการณ์ชุมชนโจรที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ในทุกด้านของท้องถิ่นหนึ่งในช่วงมิติเวลาหนึ่ง ๆ โดยให้ความสำคัญกับหลักฐานของท้องถิ่น

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ และ ใช้การนำเสนอแนวประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ โดยอาศัยหลักฐาน เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หลักฐานที่เป็นของท้องถิ่นประเภทเพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรมท้องถิ่น คำสัมภาษณ์ รวมทั้งเอกสารทางวิชาการ โดยเฉพาะเอกสารประกอบการสัมมนา บทความ หนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง ชุม โจรแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2437 – 2469 ได้ข้อสรุปว่า บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา³ ในช่วงเวลาที่มีการทำวิจัยนั้น มีเงื่อนไขที่เอื้อให้คนทำตัวเป็นนักเลงหรือโจรวัฒนธรรมและพัฒนาเป็นชุมชนโจรมีวัตถุประสงค์เพื่อการต่อต้านรัฐ โดยมีเหตุผลหลักคือการปกป้องดูแลตนเองและพวกพ้องให้พ้นจากการถูกรังแกจากภัยต่าง ๆ

โจรในลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลานั้นมี 2 ประเภท คือ

1. โจรทั่วไป หมายถึงบุคคลที่มีนิสัยลักขโมย ปล้นทรัพย์สินของผู้อื่น โจรประเภทนี้เกิดขึ้นเพราะความโลภ เป็นโจรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับโจรในปัจจุบัน คือเป็นโจรเพราะความโลภ ความอยากได้ของ

³พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ มีพื้นที่ประมาณ 9,807 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6.13 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ พัทลุง ทั้งจังหวัดซึ่งมีทั้งหมด 11 อำเภอ/กิ่งอำเภอ สงขลา 12 อำเภอ/กิ่งอำเภอ และ 2 อำเภอตอนล่างของจังหวัดนครศรีธรรมราช นับเป็นท้องถิ่นแห่งหนึ่งในภาคใต้ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน นอกจากจะเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นหลายอย่างของภาคใต้แล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้อื่น เป็นการแย่งชิงความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นในสังคม กล่าวคือถ้าพิจารณาในหลักการความสมดุล ความเสมอภาค จะพบความจริงว่าทรัพย์สินที่มีอย่างเหลือเฟือในคนกลุ่มหนึ่ง ย่อมจะสร้างความขาดแคลนให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง เมื่อกฎเกณฑ์ กลไกทางสังคม สร้างให้คนมีโอกาส เสียเปรียบและขาดแคลน ผู้ที่เสียเปรียบและขาดแคลนย่อมแสวงหาโอกาสที่จะเฉลี่ยความมั่งคั่งให้แก่ตนเองและพรรคพวกด้วยวิธีการเป็น โจร ซึ่งผิดทั้งกฎเกณฑ์ของศีลธรรมและกฎหมาย แต่ทั้งนี้ด้วยวิธีการดังกล่าวก็ถือเป็นธรรมชาติของการสร้างภาวะสมดุลให้สังคม วิถีลัดโจรประเภทนี้จึงต้องสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมต้องตระหนักในความรับผิดชอบร่วมกัน

เมื่อวิเคราะห์ความเป็นโจรประเภทนี้ในกลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2437 เป็นต้นมาสรุปได้ว่า ชุมชนเกษตรของกลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลานี้เป็นยุคปรับเปลี่ยนสำคัญ ที่เริ่มมีการผลิตเพื่อขาย มีการสะสมความมั่งคั่ง มีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาทำการค้า ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้โจรในประเภทนี้ประหลาดตัวเป็นโจรขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น

สาเหตุของการเกิดโจรลักษณะนี้ในบริบทของกลุ่มทะเลสาบสงขลาวิเคราะห์ได้ว่าเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากความไม่สมดุลของสังคม การมีบ่อนเบี้ย การพนัน มีโรงฝิ่น และความอดอยากของชาวบ้านในพื้นที่

2.โจรวัฒนธรรม เป็นโจรเพราะจุดร่วมแห่งความรู้สึกและค่านิยมโจร เป็นโจรที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขประกอบภายนอก ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากภายในตัวตนของแต่ละบุคคล และเป็นโจรที่ผู้ทำวิจัยให้ความสำคัญในการศึกษา กรณีแรกเกิดขึ้นจากความรู้สึกที่ว่าชาวบ้านมักถูกรังแกจากเจ้าพนักงานหรือกลไกรัฐอยู่เสมอ ความรู้สึกที่สองเกิดจากวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ เช่น

วัฒนธรรมนักเลง วัฒนธรรมแห่งการรักษาหน้า เมื่อจุดร่วมของความรู้สึกดังกล่าวมาบรรจบกัน กลุ่มโจรประเภทนี้จึงเกิดขึ้น การถูกข่มเหง รังแกจากกลไกอำนาจรัฐทั้งจากท้องถิ่นและส่วนกลางที่ถือเอากฎหมายเป็นที่ตั้งกับประชาชนผู้กล้า ที่ถือศักดิ์ศรีและค่านิยมโจรจึงเกิดปะทะกันอย่างรุนแรงในพื้นที่ชนบทของกลุ่มทะเลสาบสงขลา โจรประเภทนี้ให้มีความหมายรวมถึงผู้ที่ทำตัวเป็นนักเลงเพราะลักษณะนิสัยบางประการของนักเลง เช่น เป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือ เพื่อนฝูง มีพรรคพวกมาก และมีความรอบรู้เกี่ยวกับการลักขโมย โจรวัฒนธรรมได้รับการยอมรับจากผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาในฐานะที่หมายถึงผู้มีความสามารถในการที่จะดูแลพรรคพวกและชุมชนได้ แต่สำหรับฝ่ายรัฐแล้วไม่ว่าโจรโดยทั่วไปหรือโจรวัฒนธรรมก็ถือว่าเป็นบุคคลที่กระทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองเหมือน ๆ กัน

ประเภทนี้เป็นโจรที่มีลักษณะพิเศษ และผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาให้ความยอมรับในฐานะของผู้มีความสามารถ เช่นมีปรากฏเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งในจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ของรัชกาลที่ 6 ในคราวที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์ กราบทูลรัชกาลที่ 6 มีใจความว่า

...เข้าคุณธัญญาเล่าว่าเมื่อแรก ๆ ท่านมาเป็นเจ้าเมืองครั้งนี้เป็นธรรมเนียมผู้ชายไปสู่ขอลูกสาวฝ่ายบิดาก่อน 2 ข้อ คือรามโนราห์เป็นหรือไม่ กับขโมยควายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้งสองอย่างไม่ยอมยกลูกสาวให้เพราะบิดามารดาของผู้หญิงไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร...⁴

เมื่อวิเคราะห์สภาพการทางสังคมกับทัศนคติที่ปรากฏออกมาในลักษณะเช่นนี้ แสดงว่าชาวบ้านในพื้นที่ไม่ได้รู้สึกรังเกียจผู้ที่ทำตัวเป็นโจรทางวัฒนธรรม

⁴พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2506. จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๘ .กรุงเทพมหานคร . องค์การคำคุณศัพท์พจนานุกรม :160.

และสามารถมองต่อไปได้ว่า ผู้ที่ทำตัวเป็นโจรแบบนี้คงหมายถึงผู้ที่มีความสามารถ มีเพื่อนฝูงมากจึงจะสามารถขโมยวัว ควายได้ ดังนั้นเมื่อจะให้ลูกสาวแต่งงานด้วย ฝ่าย พ่อแม่ของเจ้าสาวก็มองเห็นแล้วว่าจะสามารถดูแลปกป้องลูกสาวของตัวเองได้ เหตุผลอีกประการคือ ผู้ที่ทำตัวเป็นโจรตามแนวทางของวัฒนธรรมนักร้องเป็นผู้ที่มีกฎระเบียบของตัวเองที่เคร่งครัด เป็นเครื่องยืนยันถึงความหนักแน่น ความสามารถในการดูแลตัวเองและครอบครัว

ในบทความของฟาง บุชรรัตน์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความชำนาญเรื่องของวัฒนธรรมภาคใต้ได้ให้ภาพที่น่าสนใจเกี่ยวกับสังคมโจรในสมัยที่มีการปฏิรูปการปกครองของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาในขณะนั้นเมื่อ 70 ปี มาแล้ว ชาวเมืองพัทลุง ตรัง สงขลา นครศรีธรรมราช มีค่านิยมผิด ๆ อยู่อย่างหนึ่งคือการยอมรับนับถือนักเลง หัวไม้ ซึ่งเป็นพวกหัวแข็ง ไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง ไม่เกรงกลัวผู้รักษากฎหมาย ประกอบการมิฉฉีพ ฆ่าฟัน บุกลั่น ลกชิง วิว้งราว คนส่วนมากยกย่องคนหัวไม้ว่าเป็นคนเก่งสามารถช่วยพิทักษ์ทรัพย์สินสมบัติ คุ้มครองปกป้องให้ญาติพี่น้องอยู่เย็นเป็นสุข ชายหนุ่มคนใดเป็นนักเลงหัวไม้ ไปสู่ขอ ลูกสาวของใคร พ่อแม่จะยินยอมให้ด้วยความเต็มใจ เสมือนช่วยส่งเสริมให้ชายหนุ่มสมัยนั้นประพฤติตนเป็นโจร^๖ สำคัญสำคัญของข้อมูลดังกล่าวแม่จะมองไปในทำนองที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำตัวเป็นโจรทางวัฒนธรรม แต่สิ่งหนึ่งที่พบจากข้อมูลนี้นั่นคือการยืนยันภาพของสังคมโจรวัฒนธรรมในลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วงปฏิรูปการปกครองได้เป็นอย่างดี

ลักษณะสังคมโจรทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นชนบทของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีการปลูกฝังกันมาตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก โดยใส่เนื้อหาไว้ในเพลงกล่อมเด็ก ดังปรากฏหลักฐานในบทเพลงกล่อมเด็กเพลงหนึ่ง ใจความว่า

คือลูกเห

คือกล้วยพังกาหวีเขียว

แม่มีลูกอยู่คนเดียว

ตั้งชื่อว่าแสงสุริฉาย

นุ้ย ๆ แม่ฮิสอนให้ลักไก่

ใหญ่ใหญ่แม่ฮิสอนให้ลักควาย

ตั้งชื่อว่าแสงสุริฉาย

ลูกชายของแม่คนเดียวเหอ^๖

เพลงกล่อมเด็กบทนี้สามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยมของชาวชนบทท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี ในเรื่องการตั้งชื่อนอบรมลูกหลานให้นิยมการเป็นโจร เพราะการเป็นโจรย่อมหมายถึงหนทางแห่งความอยู่รอดในสังคมลุ่มทะเลสาบสงขลาในขณะนั้น

เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นพอที่จะเล่นตามประสาเด็กได้แล้วเกมส์การละเล่นอย่างหนึ่งของเด็ก ๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ “โจรลักวัว” สะท้อนภาพสังคมโจรได้ดีอีกอย่างหนึ่ง โดยเด็กที่มีลักษณะของความเป็นผู้นำที่เด่นชัดหรือเด็กหัวโจกเท่านั้นที่จะได้เล่นเป็นโจรเด็กคนที่นิสัยดี มีบุคลิกผู้เพื่อนไม่ได้เล่นเป็นนาย (ตำรวจ) เด็กเล็กเล่นเป็นวัว การละเล่นนี้จะให้โจรไปขโมยวัวแล้วนายตามจับโจร มีการต่อสู้ระหว่างนายกับ

^๖ฟาง บุชรรัตน์. ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ : 34, 21 (8 – 14 พฤศจิกายน 2530) : 24.

^๖สมเจตนา มุณีโมนัย. วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้วารสารทักษิณคดี : 4, 1 (มิถุนายน – กันยายน 2537) : 28.

โจรสืบและให้ถือเป็นขนบ (Tradition) ของการละเล่นว่า โจรสืบต้องชนะนายและได้วัวไปทุกครั้ง⁷

นอกจากนี้มุมมองเรื่องโจรสืบที่มาจากท้องถิ่น ที่กล่าวได้ว่าเป็นสังคมโจรสืบวัฒนธรรมสามารถสังเกตได้จากในคราวที่มีการเลือกตั้งผู้นำ ชาวบ้านจะพิจารณาเลือกผู้นำจากโดยดูจาก “เชิงโจรสืบ” การเลือกตั้งผู้นำในชุมชนไม่ว่าเลือกกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน มักนิยมคนในทางโจรสืบมาก่อน ถ้าเลือกคนเรียบร้อยถือศีลศรัทธาเคร่งครัด จะเป็นที่น่าชื่นชมกันแคลน ว่า “ไอ้นั่นหรือจะเป็นกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน เข้มหักได้เขียน (ภาษาชนอย่างหนึ่งใช้ใส่หมาก พลู) ก็ไม่เคยลักขโมยมาเป็น ผู้คนบ้านเรามีลูกแก้ว – กล้วย หมดฝู่งหรือ” นั่นคือคนที่ไม่รู้เส้นสายโจรสืบ ย่อมมีอาจป้องกันลูกบ้านได้เมื่อเกิดวาทาย กล้วยสุญ⁸

กล่าวโดยสรุปลักษณะสังคมโจรสืบทั้งโจรสืบทั่วไปและโจรสืบวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในลุ่มทะเลสาบสงขลามีความหนาแน่นอยู่ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการที่ผู้คนลุ่มทะเลสาบสงขลามีความนิยม ให้ความชื่นชมกับผู้ที่ทำตัวเป็นโจรสืบวัฒนธรรมทำให้ดูเหมือนว่าความเข้มข้นของโจรสืบในบริเวณนี้มีความเข้มข้นมาก

ดังได้กล่าวแล้วว่าในสายตาของรัฐแล้วไม่ว่าเป็นโจรสืบประเภทใด ถือว่าเป็นผู้ที่ทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง ดังนั้นในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา (หลังทศวรรษ 2430) จึงเกิดการจับกุมโจรสืบกันอย่างคึกคัก รวมทั้งการกำหนดนโยบายอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านเป็นวงกว้าง จึงเกิดการรวมตัวกันของโจรสืบไปโจรสืบวัฒนธรรม และชาวบ้าน เพื่อต่อต้านนโยบายของรัฐที่ได้เข้ามาปรับเปลี่ยนระบบต่าง ๆ ของสังคมลุ่ม

ทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตามอำนาจของชุมชนโจรสืบถูกลบปรามลงได้ในที่สุด แต่ได้ทำให้รัฐสยามมองเห็นข้อบกพร่องของตัวเองในการดำเนินนโยบาย จึงมีการแก้ไขปรับเปลี่ยนนโยบายเหล่านั้น

โดยสรุปเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของชุมชนโจรสืบดังนี้

เงื่อนไขจากสภาพภูมิศาสตร์ สภาพทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีความโดดเด่น มีความหลากหลายทางทรัพยากร ทางภูมิประเทศ อีกทั้งการที่ภูมิศาสตร์กำหนดให้ลุ่มทะเลสาบสงขลาอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ เป็นเมืองปลายแดนของอาณาจักร ทำให้การดูแลควบคุมและ การจัดการต่าง ๆ ที่ทางส่วนกลางมีมาสู่ลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงเบาบางตามระยะทางของความห่างไกลในยุคที่การคมนาคมขนส่งยังไม่เหมือนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้คนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยตัวเองและทรัพยากรที่ธรรมชาติมอบให้อย่างมากมาช้านาน

เงื่อนไขจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของดินแดนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่เริ่มต้นการเกิดชุมชนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 – 13 บนคาบสมุทรสทิงพระ และด้วยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้ชุมชนโบราณในลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นเมืองท่าที่ติดต่อกับชายกับบุคคลภายนอกมาตลอดเวลา ส่งผลถึงการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้คนในพื้นที่รู้จักที่จะรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเหล่านั้นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมเดิมของตัวเอง กระทั่งการมาถึงของรัฐสยามในทศวรรษที่ 2430 เกิดการบังคับให้รับโดยไม่มีโอกาสได้ปรับเหมือนที่ชาวลุ่มทะเลสาบสงขลาเคยสัมผัสมาในอดีต เหตุนี้จึงเป็นอีกเงื่อนไขของการเกิดขึ้นของขบวนการชาวนา กลุ่มเล็ก ๆ ที่รัฐสยามเรียกว่า “ชุมชนโจรสืบ” นอกจากนี้การที่หัวเมืองในลุ่มทะเลสาบสงขลาจัดเป็นเมืองปลายแดนในสมัยอยุธยาและมีความสำคัญ

⁷เรื่องเดียวกัน : 28.

⁸เรื่องเดียวกัน : 28.

ทางยุทธศาสตร์เพราะเป็นเขตแดนกันชนกับหัวเมืองมลายูที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแม้หัวเมืองในกลุ่มทะเลสาบสงขลาจะถูกรวบรวมเป็นเมืองในราชอาณาจักรอย่างสมบูรณ์แต่ก็เป็นแค่ในนามเท่านั้น ในทางปฏิบัติเจ้าเมืองกรมการยังคงมีอำนาจอย่างสูง เหตุผลเหล่านี้ทำให้ผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาไม่ได้รับการเอาใจใส่จากส่วนกลางเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลถึงลักษณะทางสังคมของผู้คนในกลุ่มทะเลสาบที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว คือ สังคม เศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเอง สังคมเครือญาติและวัฒนธรรมนักร้อง เงื่อนงายทางด้านสังคม ซึ่งในกลุ่มทะเลสาบสงขลาก่อนการเข้ามาของรัฐสยามประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของชุมชนโจรได้แก่ กลุ่มโจรทั่วไป และกลุ่มโจรวัฒนธรรม โจรในกลุ่มหลังนี้นับเป็นลักษณะพิเศษของกลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะการทำตัวเป็นโจรวัฒนธรรมได้รับการยกย่องจากชาวบ้านในพื้นที่ว่าหมายถึงผู้ที่มีความสามารถในการดูแลพรรคพวกและชุมชนได้ โจรวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมกลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เพราะการยึดถือกฎเกณฑ์และหลักปฏิบัติที่มีคุณธรรม แต่ในสายตาของรัฐโจรทั้งสองกลุ่มก็คือบุคคลที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองในลักษณะเดียวกัน สังคม เศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเอง เพราะชาวบ้านในกลุ่มทะเลสาบสงขลาต้องรู้จักที่จะเรียนรู้ว่าตัวเองเท่านั้นที่จะพึ่งพาได้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐ ชาวบ้านจึงต้องอาศัยอยู่ด้วยภูมิปัญญาและทรัพยากรที่ตนเองมีและสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ลำบาก แม้ในบางครั้งชาวบ้านในกลุ่มทะเลสาบสงขลาจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากบรรดาเจ้าหน้าทีรัฐแต่หากไม่กดขี่ ข่มเหงมากจนเกินไป ก็ยังสามารถอยู่รวมกันได้ โดยยึดถือหลักการประสานผลประโยชน์

สังคม เศรษฐกิจแบบเครือญาติ เป็นอีกเงื่อนงายที่ส่งเสริมให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นเพราะการได้ช่วยเหลือ ร่วมมือกัน แลกเปลี่ยนสินค้ากันด้วยน้ำใจเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและชุมชน ทำให้สังคมเครือญาติของผู้คนในบริเวณนี้มีความเหนียวแน่นและได้รับการกล่าวขวัญถึงแม้ในปัจจุบัน

เงื่อนงายทางการเมืองการปกครองนับว่ามีผลอย่างมากกับการก่อเกิดของชุมชนโจรกล่าวคือ นับตั้งแต่ก่อนมีการปฏิรูปการปกครองมีหลักฐานยืนยันในเรื่องของการเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านอยู่เสมอ โดยเฉพาะจากบรรดาข้าราชการระดับล่าง พฤติการณ์เหล่านี้ยังคงมีอยู่ต่อมาจนเข้าสู่ช่วงของการปฏิรูปการปกครอง โดยที่ทางฝ่ายบ้านเมืองมักถือเสียว่าการแสวงหาประโยชน์จากชาวบ้านเป็นเรื่องปกติธรรมดา อีกทั้งในช่วงที่มีการปฏิรูปนี้ได้มีการปรับปรุงระบบการเก็บภาษีที่มีความละเอียดรอบคอบมากขึ้น มีการกำหนดให้ผู้ชายทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 18 – 60 ปีต้องเสียค่าราชการ หรือในภายหลังเรียกว่าค่ารัชชูปการ โดยเก็บในอัตราที่เท่ากันทุกคนและจ่ายเป็นตัวเงิน ภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ไม่คุ้นชินกับระบบเงินตรามาก่อนต้องปรับเปลี่ยนตัวเองครั้งสำคัญเพื่อดำเนินชีวิตเข้าสู่ระบบเงินตรา นอกจากนี้การเข้ามาของรัฐสยามยังเข้ามากับนโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างเอาจริงเอาจัง มีการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการจับกุมโจรผู้ร้าย เช่น “โจรปราบโจร” “สูตรนารายณ์” การให้รางวัลนำจับโจรซึ่งใครจับได้มากก็จะมีคุณค่าความชอบมาก แม้กระทั่งการให้โอกาสกับบรรดาข้าราชการในการใช้แรงงานนักโทษอย่างไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจนตายตัว ซึ่งนโยบายเหล่านี้มีผลกระทบต่อบรรดาโจรทั้งหมดในกลุ่มทะเลสาบสงขลา “โจรวัฒนธรรม” ที่เคยได้รับการยกย่องจากชาวกลุ่มทะเลสาบสงขลา เป็นที่ต้องการของชุมชนกลายเป็น

บุคคลที่ไม่ต้องการของรัฐและมีการจับกุมกันอย่างจริงจัง

ภาวะของความคับแค้นที่ดำรงอยู่กับชาวบ้านในกลุ่มทะเลสาบสงขลาที่กล่าวมานี้จึงได้ตกผนึกและถูกเปิดออกด้วยการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านนโยบายรัฐภายใต้ชื่อ ชุมโจรบ้านคอนทราย จังหวัดพัทลุง เมื่อชุมโจรถูกจัดตั้งขึ้นโดยการรวมตัวกันของโจรทั่วไป โจรวัฒนธรรมและชาวบ้านทั่วไป ก็ได้ประกาศตัวอย่างเปิดเผยในการเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ ไม่ยอมเสียภาษีให้รัฐและจะดูแลปกป้องชุมชนด้วยตัวเอง รวมทั้งทำการแก้แค้นกลไกของรัฐที่เคยสร้างความเดือดร้อนให้แก่พวกตน จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั้งกลุ่มทะเลสาบ

อย่างไรก็ตามเมื่อฝ่ายรัฐได้รับทราบการเกิดขึ้นของพลังชนชั้นล่างก็ได้เข้ามาดำเนินการปราบปรามอย่างหนักหน่วง จนกระทั่งผู้นำชุมโจรเสียชีวิตและชุมโจรได้แตกลงในที่สุด

การเกิดขึ้นของชุมโจรก็เป็นเรื่องยืนยันได้ว่า ได้มีการประท้วงทางสังคมเกิดขึ้นแล้ว หรือได้เกิดการแก้แค้นต่อกลุ่มคนที่มีฐานะเหนือกว่า หรือเป็นการปะทะกันระหว่างอำนาจท้องถิ่นกับอำนาจของรัฐ เรื่องราวของชุมโจรจึงมีสถานะเป็นสถานการณ์จำลองทางสังคมเกี่ยวกับเรื่องราวของการต่อสู้ระหว่างคนระดับล่างผู้ถูกปกครองกับชนชั้นบน ชุมโจรที่เกิดขึ้นเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มชาวนาในกลุ่มทะเลสาบสงขลาจำนวนหนึ่ง เพราะการกระทำของชุมโจรเป็นการกระทำที่พวกเขาต้องการมานาน ที่มีการแก้แค้นต่ออำนาจยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ผู้นำชุมโจรบ้านคอนทราย รุ่ง คอนทรายและคำ ห้ว แพร จึงกลายเป็นพระเอกที่อยู่ในใจของใครหลายคน เป็นวีรบุรุษของชาวนากลุ่มเล็ก ๆ โดยมีทางการบ้านเมืองเป็นผู้ร้าย เรื่องราวดังกล่าวนี้ปรากฏเป็นคำบอกเล่าที่เป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ ในปัจจุบันชาวนาแห่งกลุ่มทะเลสาบสงขลายังอาจรอคอยการกลับมาของ

วีรบุรุษลักษณะนี้อีกตราบไคที่ทางการบ้านเมืองยังเอาไรด์เอาเปรียบผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาอยู่

หลังการสิ้นสุดของชุมโจรบ้านคอนทราย จังหวัดพัทลุง รัฐบาลสยามได้ตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจึงมีนโยบายที่ออกมาบังคับใช้ คือ ยกเลิกวิธีการใช้โจรปราบโจร รวมทั้งงดให้ข้าราชการขอบำเหน็จบำนาญจากการปราบปรามโจรผู้ร้าย อีกทั้งยังกำหนดให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองระดับสูงเอาใจใส่ดูแล สืบหาโจรผู้ร้ายด้วยตัวเอง มาตรการเหล่านี้นับเป็นมาตรการที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ทางการไม่สามารถกดขี่ข่มเหงได้มากจนเกินไป และทั้งชาวบ้านกับทางการเองก็อยู่ได้ด้วยดีด้วยการพึ่งพากันมากขึ้น มีการประสานผลประโยชน์ที่ลงตัวมากขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ไม่ปรากฏชุมโจรที่เกิดขึ้นมาเพื่อต่อต้านรัฐในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลาอีก แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือการคงอยู่ของโจรแห่งกลุ่มทะเลสาบสงขลาและโจรเมืองพัทลุง ยังมีต่อเนื่องไม่ขาดสาย “ขุนโจรไข่มุก” แห่งเมืองพัทลุงที่เกิดขึ้นในศตวรรษใหม่คือเรื่องยืนยันข้อกล่าวอ้างนี้ได้เป็นอย่างดีหรือกระทั่งการออกมายอมรับของคนพัทลุงในขณะนี้ว่าเมืองพัทลุงเป็นเมืองส่งออกม้อปีน นั่นก็แสดงว่า “สังคมโจร” ของพัทลุงและของกลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังไม่ได้คลี่คลายลงแต่อย่างใด สาเหตุและเงื่อนไขของการดำรงอยู่อาจแตกต่างหรือไม่กับช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาแล้ว คำถามนี้คงเป็นคำถามที่รอคำตอบจากผู้สนใจค้นคว้าต่อไป

ในประเด็นคำถามที่ว่าทำไมกลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องราวของโจรมาโดยตลอด ก็สามารถตอบได้ว่าการที่สังคมแห่งนี้ประกอบด้วยเงื่อนไขที่เหมาะสมให้ผู้คนดำรงตัวเป็นโจรวัฒนธรรมและการที่โจรวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมกลุ่มทะเลสาบสงขลาได้อย่างลงตัวในระดับหนึ่ง ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในฐานะที่เป็นผู้มีความสามารถ

ในการดูแลพรรคพวกและชุมชน เหตุผลดังกล่าวทำให้
ความเป็น “สังคมโจร” ของลุ่มน้ำแห่งนี้มีมาอย่าง
ต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

1. นิตกรทิพย์ นาถสุภา.2527.คำพิพากษา เล่ม 7
ร.ศ.123 พ.ศ.2447. เอกสารกรมราช เลขาธิการ
รัชกาลที่ 5 กร.5 รล. – คพ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม.กรุงเทพมหานคร
สร้างสรรค์.
2. ประมวล มณีโรจน์ . โจรพัทลุงกรณี
ตำนานโจรแห่งตำบลคอนทราย.ความแรงของ
ลมฝน ย่อมเกี่ยวข้องกับเมฆหมอก แห่งฤดูกาล.
วารสาร ทักษิณคดี : 4, 1 มิถุนายน – กันยายน 2537 :
54 -104.
3. พ่วง บุญรัตน์.2530. ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ : 34, 21 8 – 14 พฤศจิกายน
2530 : 24.
4. พันไพโร [นามแฝง].2544.บนเส้นทางภูบรรทัด :
ตำนานการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของประชาชน พัทลุง
ตรัง สตูล กรุงเทพมหานคร : อาร์ต เอจ กราฟฟิค.
5. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.2506.
จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128
กรุงเทพมหานคร : องค์การ ค้าครูสภา
ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
6. ล้อม เฟื่องแก้ว .2528.พัทลุงในวรรณกรรม
รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี
พัทลุง . ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดพัทลุง.
7. เรื่องรายงานพระยาเทเวศร์ตรวจราชการ
เมืองสงขลา เมืองพัทลุง มีเรื่องผู้ร้ายเป็นต้น 24
พฤษภาคม – 12 กรกฎาคม ร.ศ.113. เอกสาร
กรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5. กระทรวงมหาดไทย.
ร.5 ม.2.14/99. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
8. สมเจตนา มุณี โม นัย . วัฒน ธรรม โจร ที่
ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้. วารสารทักษิณคดี4,1
มิถุนายน – กันยายน 2537: 15-29.
9. สมพร สวัสดิ์รักษ์. 2530. อนุรักษ์มรดกไทย. ตรัง.
ศูนย์วัฒนธรรมตรัง.
10. เอกสารราชการมณฑลนครศรีธรรมราช
ในสมัยพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็น ข้าหลวง
เทศาภิบาล ร.ศ.115 – 125.พ.ศ.2439 - 2449).
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมประยูร
โสณกุล ณ อยุธยา ท.จ.ว. ณ เมรุหน้า พลับพลา
อิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส .23 มีนาคม 2520.
11. Kheng, Cheah Boon. The Peasant Robbers of
Kedah 1900 – 1929 : Historical and Folk
Perceptions. Singapore : Kim Hup Lee
PrintingCo.Pte.Ltd.;1988